

non Angelica Baitelli uit Brescia, waarna Olwen Hufon in een magistraal kort commentaar het Italiaanse kloosterleven kenschetst en Baitelli's handelen als toch minder opkomend voor haar sexe typeert. Caroline Murphy overkomt hetzelfde naar aanleiding van haar boeiende relaas over de carrière van de Bolognese schilderes Lavinia Fontana. Want Cynthia Kortenhorst geeft vanuit kunsthistorisch perspectief er enkele kanttekeningen bij die deze loopbaan meer van toevalligheden afhankelijk maakt dan van haar vrouwzijn. Ook voor wie zich niet met vrouwengeschiedenis bezig houdt, geeft dit boek een goede kijk op wat op dit gebied tussen ideologische tegenstellingen en interdisciplinaire benadering tot de mogelijkheden behoort. De geïnteresseerde lezer is echter wel verrast dat het hoofdstuk over vrouwen van Simon Schama in zijn *Embarrassment of riches* hier zo vaak aan een doorlichting moet worden onderworpen.

E. O. G. Haitsma Mulier

A. Th. van Deursen, *Een dorp in de polder. Graft in de zeventiende eeuw* (Amsterdam: Bert Bakker, 1994, 378 blz., f69,90, ISBN 90 351 1443 4 (gebonden), f49,90, ISBN 90 351 1447 7 (paperback)).

Onverdroten en onverstoort werkt de Amsterdamse hoogleraar A. Th. van Deursen voort aan een indrukwekkend oeuvre; zonder twijfel is hij de grootste levende autoriteit op het terrein van de Republiek. Zijn laatste boek sluit nauw aan bij het in 1991 opnieuw uitgegeven *Mensen van klein vermogen*. Het thema is weer het dagelijks leven in Holland tijdens de Gouden Eeuw, maar het wordt nu heel anders bekeken. De globale benadering heeft plaatsgemaakt voor een minutieuze detailanalyse, waarvan de algemene geldigheid niet *a priori* wordt aangenomen. Het wel en wee van het gewone volk heeft moeten wijken voor het reilen en zeilen van een complete gemeenschap. De concentratie op het stedelijk gebeuren heeft plaatsgemaakt voor een fixatie op het platelandsleven. De Tachtigjarige Oorlog heeft moeten wijken voor de zeventiende eeuw. De benadering, thematiek, plaats en tijd zijn dus ingrijpend gewijzigd. De keuze van de auteur is gevallen op het Noordhollandse polderdorp Graft, dat ligt op het Schermereiland ten zuiden van Alkmaar. Die keuze vloeit in hoofdzaak voort uit de schat aan archiefmateriaal die van het dorp bewaard is gebleven, bestaande uit vroedschapsresoluties, keurboeken, kerkeradsnotulen, fiscale gegevens, rechterlijke stukken, notariële archieven, kasboeken en doop-, trouw- en begraafregisters. De auteur weet aan de hand van dit lacuneuze materiaal, dat ingenieus met elkaar wordt gecombineerd, een indringend beeld te schetsen van de loop van de bevolking, de opvoeding, het onderwijs, de godsdienstige verhoudingen, het huwelijksleven, de beroepsuitoefening, de sociale structuur, het culturele peil, het bestuur, de armenzorg, het gevaar van water, brand, ziekte en dood, de criminaliteit en de invloed van het supralokaal gebeuren. Graft komt naar voren als een welvarende gemeenschap van ruim 3000 zielen, die afhankelijk was van de zeevaart, de visserij en de ermee verbonden zeil-, touw- en visnetnijverheid; de bedrijvigheid en werkgelegenheid liepen dan ook snel terug toen de economische conjunctuur op het eind van de zeventiende eeuw inzakte. De gemeenschap telde geen echte vermogenden; er was een bovenlaag van welgestelden (ca. 12%), een brede laag van onafhankelijken (ca. 68%) en een onderlaag van onvermogenden en armlastigen (ca. 20%). Religieus bestonden er merkwaardige verhoudingen: de grote meerderheid was gereformeerd (64-77%); slechts een kleine minderheid was doopsgezind (12-19%) of katholiek (11-17%). Men kan zich niet aan de indruk onttrekken dat de grote genegenheid waarmee de auteur de gemeenschap beschrijft daarmee nauw samenhangt. De bestuurselite werd gerecrueteerd uit welvarende

gereformeerden; er bestond een nauwe relatie tussen de overheid en kerkeraad. De auteur beklemtoont de geringe professionalisering van het lokaal gezag, evenals de lage specialisatiegraad van de lokale ambachten; stad en platteland verschilden in deze opzichten sterk van elkaar. Dit onderscheid komt ook naar voren bij de verhouding tussen de overheid en ingezetenen; de auteur ziet in het dorp slechts een vage scheidslijn tussen beide. Ondanks de relatieve welvaart was ca. 16% van de bevolking afhankelijk van de bedeling; deze legde een zware druk op de gemeenschap en vereiste een grote mate van solidariteit. Het verschil in lees- en schrijfvaardigheid tussen mannen en vrouwen in Graft is opmerkelijk, het geringe boekenbezit in het dorp niet. Het huwelijksleven vertoonde in Graft de gewone trekken: er waren absolute normen en waarden, waarmee in de praktijk dikwijls de hand werd gelicht; de auteur signaleert dit met mededogen voor de menselijke zwakheid. Volgens hem was Graft 'een dorp van eenvoudige, vriendelijke mensen die goed op hun zaken passen zonder te streven naarde maximale winst en evenmin geplaagd worden door ambitie en geldingsdrang, als door zucht naar weelde en overdaad' (318), 'een dorp van middelmatige mensen met beperkte hulpmiddelen en bescheiden cultuur' (321). Men vraagt zich af in hoeverre de auteur zijn eigen idealen hier naar het verleden terugprojecteert om die als spiegel aan zijn tijdgenoten te kunnen voorhouden.

De auteur beklemtoont het belang van de geloofsgemeenschap en de lokale gemeenschap, die in een spanningsveld tot elkaar stonden. Volgens hem prevaleerde in de kleine gemeenschap de lokale verbondenheid boven de religieuze, maar waren beide op nationaal vlak aan elkaar gelijk (316). Het zou kunnen zijn dat deze these voor Graft opgaat, maar dat vloeit dan voort uit godsdienstige verhoudingen die beslist niet kunnen worden veralgemeniseerd. Er was op nationaal niveau meer onder de zon dan gereformeerd patriottisme. Men vraagt zich verder af of Graft echt zo'n stilstaand water was als de auteur suggereert. Bij een vergelijking met het huidige tijdsgewricht heeft hij het gelijk natuurlijk aan zijn zijde; het komt mij echter voor dat over hetzelfde thema een boek met meer spanning, dynamiek, tragiek en verandering zou zijn te schrijven, dat lossier staat van de bronnen. Af en toe zou men ook wat meer analyse en wat minder beschrijving wensen. Deze marginale opmerkingen hebben niet de bedoeling afbreuk te doen aan mijn grote bewondering voor dit werk" clät bijzonder evenwichtig van bouw, helder van uitwerking, voorzichtig van toon en prettig van stijl is, vol onderkoelde humor. Vaak moet de auteur woekeren met de feiten die hij boven water heeft gebracht, maar dat vergroot slechts de bewondering voor zijn inventiviteit en combinatievermogen. Kortom, dit is een meesterwerk.

G. de Bruin

P. Grimm, ed., *Heeren in zaken. De Kamer van Rotterdam van de Verenigde Oostindische Compagnie* (Zutphen: Walburg pers, 1994, 112 blz., f29,90, ISBN 90 6011 903 7).

Heeren in zaken is een modern vormgegeven boekje, met (kleuren-)illustraties en een glossy kaft, zodat het bedoeld lijkt te zijn voor een breed publiek. Hoewel het dat, wat betreft inhoud en leesbaarheid ook zeker is, gaan de verschillende auteurs misschien wat ver in hun gedetailleerde opsomming van familieverbanden, percentages, getallen en feiten. Hierdoor is duidelijk te merken dat het een samenvattende publikatie is van een uitgebreidere bronnenstudie naar de Rotterdamse tak van de VOC. Het uitgangspunt van deze studie was een serie portretten van de bewindhebbers van de Rotterdamse Kamer, die in het bezit is van het Historisch Museum Rotterdam.